

Yann Le Bohec

**RĂZBOIUL
ÎN LUMEA ROMANĂ
58 A.CHR. – 235 P.CHR.**

Traducere de
Cosmin Mihail Coatu

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2021

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE / 11

PREFAȚĂ / 15

LISTA ILUSTRĂȚIILOR / 17

TABEL CRONOLOGIC CU ÎMPĂRAȚII / 19

PROLOG / 21

ANCHETA / 21

SURSELE / 23

ȘTIINȚA RĂZBOIULUI ȘI ȘTIINȚA LUPTEI / 33

CONCLUZIE / 39

APENDICE / 40

CAPITOLUL I

ARMATA CA INSTITUȚIE / 41

UNITĂȚILE / 41

IERARHIA / 59

SERVICIILE: ORGANIZAREA / 74

CONCLUZIE / 90

CAPITOLUL II

MEDIUL DE RĂZBOI / 91

CAUZELE RĂZBOIULUI / 91

INAMICII / 97

MENTALITĂȚILE COLECTIVE / 103

PSIHOLOGIA ȘI RĂZBOIUL / 107

RELIGIILE / 109

DREPTUL /	114
FILOSOFIILE /	118
ROLUL CIVIL AL ARMATEI /	122
CONCLUZIE /	130
APENDICE /	130
CAPITOLUL III	
ÎNAINTE LA LUPTĂ /	133
VIAȚA COTIDIANĂ: LA ORAȘ /	133
VIAȚA COTIDIANĂ: SERVICIILE /	136
DISCIPLINA... /	141
... ȘI INDISCIPLINA /	145
ECHIPAMENTUL /	152
ANTRENAMENTUL /	164
SERVICIILE: FUNCȚIONAREA LOR /	172
PLECAREA LA LUPTĂ /	186
POLITICA ȘI DIPLOMAȚIA /	192
CONCLUZIE /	201
APENDICE: VOCABULARUL LATIN LEGAT DE CASTRE /	202
CAPITOLUL IV	
TACTICA /	203
GENERALITĂȚI ASUPRA TACTICII /	203
LUPTA /	206
ASEDIUL /	233
CELELALTE FORME DE LUPTĂ /	248
ȘI CIVILII... /	264
NIVELUL OPERAȚIONAL /	266
CONCLUZIE /	267
CAPITOLUL V	
STRATEGIA /	269
GENERALITĂȚI ASUPRA STRATEGIEI /	269
IMPERIALISMUL /	272
GEOSTRATEGIA /	274
RĂZBOIUL CEL MARE /	278
MIJLOACELE PUSE ÎN JOC /	283

RĂZBOIUL MIC / 286

STRATEGIA ÎN TIMP / 290

STRATEGIA ÎN SPAȚIU / 304

CONCLUZIE / 327

EPILOG / 329

PARTICULARITĂȚILE RĂZBOIULUI ROMAN / 329

FORȚA ARMATEI ROMANE / 331

SLĂBICIUNILE ARMATEI ROMANE / 334

MOARTEA ARMATEI ROMANE / 335

ABREVIERI, SURSE
ȘI BIBLIOGRAFIE / 337

INDEX / 345

CUVÂNT-ÎNAINTE

În septembrie 1998 mă aflam la Lyon, participând la congresul privind legiunile romane organizat de Yann Le Bohec. Am petrecut o seară minunată în familia acestuia, bucurându-mă nu numai de perfecta gastronomie franceză și de vinurile alese, ci și de discuțiile pe marginea unor teme dragi mie, ca muzica clasică; unul dintre subiecte a fost André Cluytens, cel care a condus ani de zile Opéra National de Lyon și ale cărui interpretări le ascultam cu sfințenie în adolescență. Întreaga atmosferă din casa lui Yann Le Bohec mi-a întărit crezul că adevărata istorie o poate scrie numai un intelectual care, în afară de cunoștințe, are deschidere în toate compartimentele spiritului uman. Yann Le Bohec a luat parte la un colocviu organizat de mine la Cluj în toamna anului 2013 în legătură cu ctitoriile lui Traian (*Trajan und seine Städte*), iar cu acest prilej am vizitat Sarmizegetusa romană. Își legase numele de cercetările arheologice de la Thamugadi (Thimgad) din Numidia, de asemenea o ctitorie de-a lui Traian. Întemeierea coloniei Marciana Thamugadi în anul 100 și cea a coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa, îndată după cucerirea din 106, aparțin aceluiași proiect al lui Traian de extindere a influenței și a civilizației romane, iar legătura dintre cele două acțiuni reiese și din articolul publicat de Yann Le Bohec în actele colocviului.

Yann Le Bohec s-a născut în 26 aprilie 1943 în Cartagina (Carthago / Carthage), care pe vremea aceea se afla pe teritoriu francez. Din cariera sa strălucită nu vom aminti decât activitatea sa didactică de profesor, începând din 1989 – la Université Lyon III, iar începând din 2001 și până la pensionare – la Université Paris IV / Sorbonne.

Simțindu-se toată viața legat de locul său de naștere, Yann Le Bohec a devenit unul dintre marii cercetători ai Africii romane. Ca un semn de omagiu adus orașului natal trebuie privită una dintre cărțile sale cele mai populare, *Istoria militară a războaielor punice* (*Histoire militaire des guerres puniques 264–146*, Paris – Monaco 1996). Aici este analizată o conflagrație care a cuprins întreaga *oikoumene* și care, aidoma războaielor mondiale ale secolului al XX-lea, a schimbat cursul istoriei. Am mai putea aminti aici o

istorie a Africii romane (*Histoire de l'Afrique romaine*, 146 avant J.-C. – 439 après J.-C., Paris 2005) și istoria legiunii III Augusta (*La troisième légion Augusta*, Paris 1989), cea care a adus celebritate castrului de la Lambaesis.

Yann Le Bohec va rămâne în istoriografie ca unul dintre cei mai mari specialiști în armata romană. A sa istorie a armatei romane în vremea Principatului (*L'armée romaine sous le Haut-Empire*, Paris 1989) a fost tradusă în mai multe limbi și servește aproape pretutindeni drept manual pentru cunoașterea unei importante secțiuni a istoriei romane și universale. Ea a fost însoțită de lucrări, să le zicem de detaliu, cum ar fi istoria armatei romane în Gallia (*L'armée romaine en Gaule*, Paris 1996).

Menirea armatei, fie ea și romană, este de a purta războaie. Cum astăzi trăim într-o perioadă în care nimic nu pare a fi mai la modă decât „corectitudinea politică”, mă grăbesc să justific preocupările, nu numai ale autorului, ci și ale traducătorului și ale prefațatorului, față de acest subiect. Războiul este o modalitate abominabilă de a rezolva conflictele, moștenită de oameni din regnul animal. Cine are îndoieli să facă bine să citească magnificul articol *La guerre* din *Dictionnaire philosophique* al lui Voltaire. Menirea istoricului nu este însă nici să facă morală, nici să împartă dreptatea în trecut, ci să explice cauzele și consecințele unor fapte istorice. Rămâne apoi la latitudinea cititorilor să constate dacă istoria nu este cumva ciclică și dacă ne putem feri de aceleași grozăvii.

La începuturile istoriei lor, romanii, etruscii, volscii și alte populații italiice își furau reciproc recoltele. Lupta era deci purtată pentru resurse. Odată cu impunerea dominației asupra bazinului mediteranean și cu înglobarea regatelor elenistice, apare o ideologie de putere globală. Viziunea grandioasă a dominației asupra celor patru colțuri ale lumii s-a născut în Orient, a fost preluată de Alexandru Macedon și în cele din urmă de romani. Prin *imperium Romanum* romanii nu înțelegeau nicidecum „Imperiu Roman”, adică o noțiune cantitativă sau o formă de guvernare, ci puterea romană nemărginită în timp și spațiu (*imperium sine fine*). Romanii aveau, prin urmare, pretenții asupra întregului *orbis terrarum* și erau dispuși să ocupe, după dorință sau când se ivea prilejul, orice noi teritorii. Limesul era trasat doar din rațiuni practice și nu însemna nici renunțarea la pretenția de universalitate, nici izolarea de exterior.

Această politică a Romei, oricât ar fi fost ea de lipsită de scrupule, a determinat extinderea civilizației greco-romane în spații imense și a creat elemente indispensabile pentru făurirea lumii moderne, cum ar fi dreptul roman. *Pax Romana*, chiar dacă nu a fost atinsă niciodată deplin, a devenit idealul de prosperitate și de propășire a întregii societăți timp de secole. Nu

în ultimul rând, aceeași dominații romane îi datorăm formarea limbilor și a popoarelor romanice, prin care vechea Romă supraviețuiește într-un fel și astăzi. Asta le sună și românilor.

Nimic din toate acestea nu ar fi fost posibil fără armata romană, cea mai capabilă și cea mai longevivă armată din câte a cunoscut istoria. Să nu uităm apoi că războaiele punctează istoria unei epoci, dar nu reprezintă decât scurte episoade între îndelungate perioade de pace. Când nu era implicată în război, armata romană construia drumuri și orașe, coloniza și civiliza teritorii, contribuia la sporul demografic și economic și asigura stabilitatea.

Iată de ce merită să citim una dintre cele mai bune cărți ale lui Yann Le Bohec, *Războiul în lumea romană. 58 a.Chr. – 235 p.Chr. (La guerre romaine. 58 avant J.-C. – 235 après J.-C., Paris 2014)*. Ea și-a propus să înfățișeze, dincolo de structura armatei, tot ce privește viața militară. Iată principalele teme: unitățile militare și modul lor de organizare; împrejurările și cauzele declarării războaielor; viața cotidiană a militarilor; tactica, strategia și specificitatea războiului purtat de romani; forța și slăbiciunile armatei romane; sfârșitul ei. În afară de incontestabila valoare științifică, lucrarea de față are trăsăturile istoriografiei franceze: metodă ireproșabilă, claritate, accesibilitate, eleganță.

Consider că, odată tradusă în limba română, această carte le va fi de mare folos atât studenților, cât și tuturor celor interesați de istorie și de rădăcinile civilizației europene. Sunt foarte bucuroși de demersul fostului meu eminent student, Cosmin Mihail Coatu.

Prof. univ. dr. IOAN PISO

PREFAȚĂ

În Franța, intelectualii români s-au bucurat întotdeauna de un mare elan de simpatie. Și ca dovadă nu vreau să amintesc decât primirea organizată scriitorului Eugen Ionescu (Eugène Ionesco), un român devenit franco-român; piesa sa *Cântăreața cheală* a fost jucată mult timp în Cartierul Latin și am avut plăcerea de a asista la spectacol. Știm, de altfel, că mulți dintre compatrioții săi au constituit un grup de dezbateri și de reflecție, urmărit cu multă admirație și interes de compatrioții noștri.

Istorici români actuali, specialiști în Antichitatea romană, ne-au onorat cu prezența lor, la Lyon, la primele congrese despre armata romană, îndeosebi Constantin Petolescu în 1994, Ioan Piso în 1998 și un alt franco-român, Mihai Popescu, în 2006 și apoi în 2010. Limităm aici lista numelor, căci apoi alții au preluat succesiunea organizării întâlnirilor.

Prin această traducere aducem un omagiu tuturor colegilor români; această carte publicată în limba română este în același timp o mare onoare și o mare bucurie pentru autorul ei, care mulțumește tuturor celor care au făcut posibilă apariția acestei lucrări, iar traducătorul Cosmin Mihail Coatu merită sincere mulțumiri.

După oameni, cartea. Studiul armatei romane cuprinde două părți care nu pot fi separate: armata romană a fost o instituție și în același timp un instrument de război. Predecesorii noștri din secolul al XX-lea nu au văzut decât primul aspect; cu siguranță este un aspect indispensabil, dar la fel de important este și al doilea aspect despre care trebuie să vorbim. Căci finalitatea, rațiunea de a fi a unei armate este războiul și ținta soldatului este victoria, lucru pe care îl amintește Charles Ardant du Picq.

Faptul că armata este o instituție nu este deloc surprinzător când este vorba despre romani, care au dat numele lor dreptului public și privat. Acest fapt implică prezența corpurilor de armată, o ierarhie și personal. Corpurile de armată, pentru Principat, sunt legiunile, auxiliarii și marina. Ierarhia, în ordine descrescătoare, coboară de la împărat la prefectii pretoriului, la legații de armate și de legiuni, la tribuni și la centurioni iluștri. Aceștia aveau sub

ordine oameni care proveneau din toate mediile socio-juridice, în afară de marea masă a sclavilor. Și aceștia veneau din toate colțurile imperiului, de exemplu din Dacia și din Britannia.

Soldații erau pregătiți printr-un antrenament intensiv și aveau un echipament foarte performant, mai ales cuplul celebru *gladius-pilum*, sabie și suliță. Când plecau la luptă, soldații aveau încredere în generalul lor. Organizarea logisticii cădea în sarcina generalului: acesta cumpăra cele necesare din țări prietene și încuraja jaful pe teritoriile inamice. Generalul stabilea ordinea de marș și folosea informațiile adresând întrebări atât călătorilor, prizonierilor, dezertorilor, cât și notabilităților locale. El se baza pe competențele subordonaților pentru organizarea genisticii militare (drumuri, poduri și tabere) și a trenului de bagaje (4000 de vite pentru o legiune de 5000 de oameni).

Dar cea mai importantă era lupta. Pentru o bătălie în câmp deschis, comandantul de război trebuia să aleagă un amplasament bun, să stabilească ordinea de luptă și să aleagă cele mai bune manevre de luptă. Trebuia, de asemenea, să știe cum să organizeze un asediu, să ridice ziduri și tabere; trebuia să aleagă oamenii capabili să treacă peste zid, prin zid sau pe sub zid. Și mai trebuia să cunoască toate celelalte forme de luptă; lupta în mediul montan, în mediu urban, pe mare, contrainsurecția etc.

Dacă armata romană a suferit înfrângeri, ea a obținut mai ales victorii. Armata romană a cucerit un imperiu imens timp de patru secole și a reușit să-l păstreze timp de încă alte patru secole. Acest lucru este unic în istoria umanității.

Această performanță se explică printr-un principiu, acela al calității. Acest principiu i-a permis să fie cea mai bună armată din toate timpurile.

YANN LE BOHEC,
Profesor emerit la Universitatea Sorbona